

Variació vs. unificació: *coincidentia oppositorum*

MARIA PILAR PEREA,
professora de la Universitat de Barcelona

En el centenari de la fundació de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans és just de rememorar el pensament i les activitats de qui fou el seu primer president, Antoni M. Alcover, que el dugueren a concebre i a desenvolupar una obra de gegants, amb projeccions múltiples, i que, avançada en el seu temps —i per aquest mateix motiu, fins a un cert punt, incompresa—, resulta, un segle després, ben actual. Si el 1907 es va fundar el que esdevingué l'institut de la llengua catalana i amb ell es creà la Secció Històrico-Arqueològica, es va haver d'esperar encara quatre anys per completar-lo amb dues altres seccions: a més d'una Secció de Ciències, la Secció Filològica, la missió de la qual havia de tenir un doble vessant: «la filologia i l'expansió de la llengua i literatura catalana».¹

En efecte, la proposició que Enric Prat de la Riba presentà l'11 de febrer de 1911 a la Diputació de Barcelona concentrava clarament les tasques de la nova secció en l'execució de dues missions: la primera, primordial, «descobrir y formular les lleys gramaticals del nostre idioma, escatir y fixar les seves formes ortogràfiques, inventariar el lèxich català, totalment, integralment, ab filiació etimològica, ab notació fonètica, ab totes les varietats dialectals, ab la evolució històrica dels mots, ab l'ària geogràfica de cada un, ab la expressió gràfica de les coses que cada paraula ha representat o representa, ab la definició científica de les mateixes»;² la segona, circumstancial, però que es preveia que hauria de tenir una llarga vida, com el temps ha

1. Vegeu «Cronica de la Secció Filologica de l'Institut d'Estudis Catalans» (*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* [BDLC], vi (1910-1911), p. 368).

2. Vegeu al BDLC (vi (1910-1911), p. 234-243) la reproducció de la proposta que Enric Prat de la Riba féu a la Diputació de Barcelona sobre l'ampliació de l'Institut d'Estudis Catalans amb una nova Secció de Ciències i una Secció d'Estudis Filològics i d'Expansió de la Llengua Catalana.

demonstrat, havia de consistir a «estimular o fomentar la restauració, això es, l'enfortiment, la expansió de la llengua catalana».³ En la part final del document s'explicitava la composició primerenca de les seccions, i en el cas de la Secció Filològica, que és la que ens interessa, en formaven part Frederic Clascar, Antoni M. Alcover, Pompeu Fabra, Joan Maragall, Àngel Guimerà, Lluís Segalà i Josep Carner.

La carta que Enric Prat de la Riba adreça a Alcover, el 6 d'abril de 1911, sobre la creació de la Secció Filològica, és ben significativa.

[Prat]

[Contestada 15 abril 1911]

Diputació Provincial
de Barcelona
Presidencia

Estimat Mossen Alcover: La Diputació va acordar com ja devia veure per la Veu la creació de la secció filologica, pera la qual naturalment ha estat V. designat. De moment com que els medis no son suficients no mes que per un treball preparatori, s'hauran de concretar a fer la preparació de la feyna per lo any que ve. Crech que l'any que ve podrem obtenir mes diners y allavors será cosa de posarse a treballar seriament. Axó no ho digui al Butlletí, perquè aquestes coses de diners com menos soroll s'hi fa mes llisament passen.

Comenci, donchs, a pensar els cuestionaris a fer y a preparar el pla de campanya; que suposo deurá ser per l'istil del que duen a Zuric. Tindrà de companys —algun dels noms ha estat obligat per raons estranyes al meu progecte— en Maragall, en Pompeu Fabra, en Frederic Clascar (l'home que tradueix la Bíblia ab tan altíssim sentit de la nostra llengua que jo entench supera al mateix Verdagner), en Lluís Segalà (que'ns farà belles traduccions dels classichs grechs), y en Carner, y en Guimerà.

El Govern civil ha de comunicarlos els nomenaments. Un cop els hagin rebut podrem combinar la primera reunió, la de constitució, en que Vs. se nomenbraran president y secretari. Jo voldria que pels volts de S. Jordi, abans d'acabar aquesta Diputació, quedés constituïda. La nova Diputació entra el 1º de Maig.

Rebi una afectuosa abraçada de son a y s

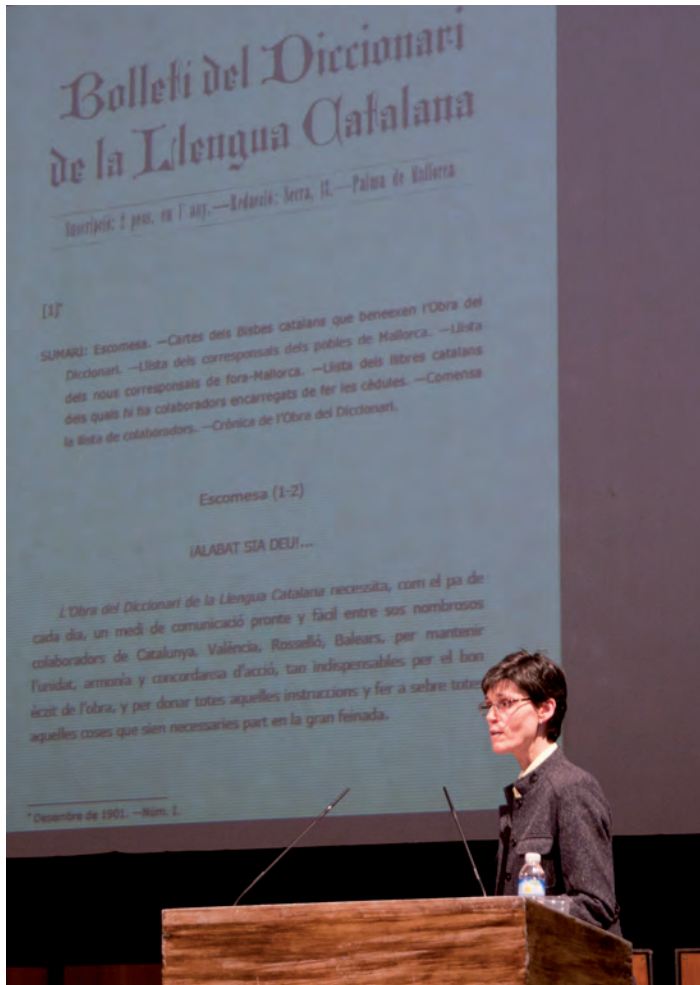
E. Prat de la Riba

6 Abril 1911

En realitat —i aquest fet ja s'ha dit en altres ocasions—, dels set membres fundadors de la Secció Filològica, cinc eren literats o traductors,⁴ amb formació i

3. Cf. BDLC (vi (1910-1911), p. 237).

4. Cf. Moll (1996, p. 98).

Maria Pilar Perea durant la seva intervenció a l'acte inaugural (Teatre Principal).

coneixements que els allunyaven efectivament de les dues missions que la nova secció tenia encomanades; els altres dos, Alcover i Fabra, tampoc no tenien una formació lingüística estricta de caràcter acadèmic, però tots dos havien donat mostres, uns quants anys abans, de sensibilitat i d'interès per la llengua, havien estat autodidactes i havien desenvolupat treballs valuosos, els quals, com es fa palès fàcilment des d'una perspectiva actual, responien a dues concepcions complementàries dels estudis lingüístics: dues cares d'una mateixa moneda; dos as-

pectes diferents d'una mateixa realitat, els quals, perquè en són, de diferents, poden esdevenir contraris, antagònics, oposats, o qualsevol dels altres sinònims possibles, sobretot si es valoren sense distància i amb uns ulls tan propers a la realitat que l'arribin a deformat.

Observem ara el vessant alcoverià, fet que justificarà tant la primera com la segona part del títol de la meua intervenció: «variació vs. unificació» i «*coincidentia oppositorum*».

Del 1881 —Alcover tenia aleshores dinou anys— coneixem un seu primer treball lexicogràfic, la *Mostra de diccionari mallorquí*,⁵ que meresqué, l'any 1882, un guardó de la revista de Palma *L'Ignorancia*, i que esdevé un prolegomen de la metodologia que aplicà vint anys després en l'elaboració del seu futur diccionari: la connexió harmònica entre la llengua oral, obtinguda mitjançant el contacte amb els seus conterrànies, i la llengua escrita, extreta, especialment en aquell treball primigeni, de les obres dels literats.

Si en seguim les passes, trobarem un jove Alcover, nascut a Manacor, home de camp (fet que no ha de ser, és clar, cap demèrit, a diferència del que alguna vegada s'ha volgut fer creure),⁶ vinculat a la terra, una terra que estima, que trepitja, desitjós de conèixer-ne les arrels, i que, mogut tant pel romanticisme com per l'esperit de la renaixença que amaren el segle XIX,⁷ l'associa amb els que l'habiten i que conserven un llegat lingüístic, sobretot en l'àmbit rural, que corre el risc de desaparèixer. I és amb aquesta voluntat de preservació que Alcover recull de la boca del poble, dels il·letrats, les sucoses *rondaies* mallorquines, curulles de mots i d'expressions que no es troben en cap dels diccionaris de l'època que havia consultat tantes vegades.

Quan Alcover inicia el seu treball lexicogràfic, justament l'any 1900 —ja era aleshores folklorista, periodista, poeta en retirada, a més de competent home d'església—, esdevé paral·lelament dialectòleg.⁸ Som al moment de l'elaboració i la publicació dels primers atles lingüístics, l'objectiu dels quals era plasmar la distribució geogràfica dels mots, però a Alcover li pesà més la dèria compiladora (potser més endavant faria un atlas, objectiu que, com és sabut, resultà frustrat).⁹ Quant als mots, volia recollir-los tots per oferir-los a les generacions futures abans que desapareguessin per la força del progrés i del desús.

5. La *Mostra de diccionari mallorquí* consisteix en un aplec de locucions i frases fetes dividit en dues parts: la primera reuneix un bon nombre de modismes mallorquins formats a partir dels verbs *anar*, *dur* i *fer*, la segona recull les referències dels mots *amor*, *color* i *olor*, extretes d'obres literàries de diferents períodes cronològics.

6. Hi ha qui ha exagerat en ocasions el caràcter rural d'Alcover, com ara Coromines, que s'hi refereix com a «pagesívol filòleg» (s. v. *son*).

7. Vegeu Perea (2003a).

8. El 9 d'agost de 1900, essent a Montlluís, Alcover escriu en un dels seus dietaris: «He fetes moltes papeletes de lo que deyen aquelles dues pageses» (Alcover, 2001b, p. 115).

9. Vegeu Moll (1996, p. 108 i 170-174).

I ja tenim Alcover planejant les eixides —no era un lexicògraf de despatx ni de laboratori— per recórrer tots els territoris de parla catalana, cosa que va fer fins l'any 1928, en una cinquantena de campanyes dialectològiques. Ell, el pare de la dialectologia a Catalunya, com va fer constar el romanista suís Wilhelm Meyer-Lübke,¹⁰ es val de manera sistemàtica del treball de camp per dur a terme les seves recerques lingüístiques. Capdavanter en aquest àmbit, és alhora innovador en la feina lexicogràfica: el seu diccionari havia de ser una obra col·lectiva, una obra on un conjunt important de col·laboradors —se n'han documentat 1.547—¹¹ participessin. A més de les seves aportacions, que es multipliquen en forma de cèdules que en poc temps emplenarien la seva calaixera —la nostra actual base de dades—, els resultats immediats de la tasca alcoveriana es plasmen en forma de més de setanta-cinc quaderns de camp, que recullen, en una ordenació progressiva, les formes lèxiques, els aspectes fonètics, morfològics, sintàctics, i també folklorístics, més rellevants de tots els indrets que visitava. A més, absorbint no sols la llengua sinó l'entorn i les característiques físiques dels diversos territoris, redacta gairebé setanta dietaris,¹² bons representants de la literatura de viatges, on retrata inicialment les seves impressions, les quals més endavant es complementen amb detallades informacions lingüístiques idiosincràtiques de cada lloc, molt sovint amb precises dades de caràcter fonètic i morfològic.¹³

Alcover aprecia —viu— en la seva pell la rica varietat geogràfica de la llengua catalana, fet, però, que no li impedeix de comunicar-se amb cap dels seus entrevistats, i que explica que algun cop, com quan pronuncia, el 1918, el seu parlarment als jocs florals de València,¹⁴ faci ús dels principals trets lingüístics que defineixen la llengua dels parlants d'aquell territori. Què hi perd de conèixer-los? En tot cas, els aconsellava que possessin «en la defensa, depuració y enaltiment de la llengua totes llurs energies» (BDLC, II (1904-1905), p. 292).

Alcover, en aquest moment, fa un pas més en el seu plantejament: no es tracta sols de conservar, de salvaguardar els mots; es tracta de descriure i d'interpretar la pluralitat: la varietat suma. Per aquest motiu el seu diccionari no pot tenir sols un volum, sinó més d'un; i necessita temps per fer-se, com ell mateix justifica, quan diversos amics, l'any 1909, li reclamen per què no surt encara el diccionari

10. Vegeu BDLC (xiv (1925-1926), p. 118-119).

11. Xifra que consta en el manuscrit «Llista cronològica dels col·laboradors del Diccionari».

12. A més de treballs manuscrits, editats al llarg dels darrers deu anys, Alcover en publicà al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (toms I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, X, XI, XII i XIII), al *Diario de Mallorca*, a la *Gaceta de Mallorca* i a *La Aurora*.

13. Com ara les dades lingüístiques que apareixen al *Dietari de l'Excursió Filològica feta amb el Dr. Schädel dins el domini català, del 31 de juliol al 13 de setembre de 1906* (BDLC, III (1906-1907), p. 257-367) i a *La darrera eixida de conjugació i altres erbes a diferents pobles de Mallorca* (BDLC, XI (1920), p. 34-59).

14. Publicat a *Catalana*, II (1918), p. 1-5.

(cf. BDLC, iv (1908-1909), p. 326-332). I per tirar endavant «una empresa gegantina, capaç de fer feredat a n-el mes coratjós que s'aturás gayre a pensar en les dificultats i emperons»¹⁵ necessita també —ell tot sol no ho pot fer— manifestacions de la llengua viva i col·laboradors actius que tinguin «poca son».

El 1901, juntament amb la tramesa de la *Lletra de convit*, surt a la llum el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*,¹⁶ publicació que es va prolongar, en una primera època, fins al 1926, i que recull, a grans trets, les instruccions que rebien els col·laboradors, els resultats dels estudis lingüístics que Alcover desenvolupava, articles d'altres erudits, alguns dels dietaris, i va esdevenir una publicació lingüística de qualitat, capdavantera a tota la península Ibèrica.

El Primer Congrés de la Llengua Catalana, l'any 1906,¹⁷ que compta amb l'assessorament del romanista Bernhard Schädel, i que Alcover concep inicialment com un congrés de sintaxi, esdevé, per falta d'erudits amb prou preparació sobre el tema, un congrés que abraçava els vessants *filològic-històric*, *literari* i *sociojurídic*. I comporta, a més d'una immensa ressonància popular, el punt d'inflexió no sols per als estudis lingüístics del moment sinó també per a la implicació de la classe política, sempre necessària, en el procés de manteniment, conservació i difusió de la llengua. Enric Prat de la Riba fou el gran aliat d'Alcover; i respongué positivament a tots els seus requeriments: just un any després del congrés, amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, per una banda, i amb la convocatòria de tres beques per estudiar romanística a les principals universitats estrangeres, per una altra.¹⁸ Sols amb persones acadèmicament preparades, en parer d'Alcover, es podria emprendre el procés de fixació i depuració de la llengua —però també aquest aspecte, com és ben conegut, esdevingué frustrat.¹⁹

Aquell mateix any, en el marc de les eixides dialectals, Alcover inicia el seu *Estudi de la conjugació catalana*,²⁰ que es va publicar, incomplet, amb el nom de *La flexió verbal en els dialectes catalans*.²¹ Novament la plasmació de la varietat, en aquest cas morfològica, és el centre d'interès. El resultat és l'aplec de gairebé cinc-cents mil formes verbals obtingudes mitjançant enquesta a més de cent quaranta-nou localitats. Un exemple dels resultats obtinguts pot donar-nos una idea de la variació verbal existent en el moment del període enquestador, que s'allarga fins al 1928: si la forma estàndard de la flexió del verb *obrir* compta amb cinquan-

15. Cf. BDLC (iv (1908-1909), p. 326).

16. Vegeu-ne la descripció a Perea (2003b).

17. Vegeu Moll (1996, p. 75 i s.) i Perea (2007).

18. Vegeu, en relació amb aquesta qüestió, Julià (1986 i 2000).

19. Vegeu BDLC (x (1918-1919), p. 86-93) i Moll (1996, p. 179 i s.).

20. Cf. BDLC (vii (1912-1913), p. 353).

21. Per a la descripció del treball, vegeu Perea (2005, p. 117-147).

ta formes, Alcover en recull nou-centes dinou.²² Aquesta és la riquesa morfològica que tant plau als dialectòlegs, i és el que avui rep el nom, en termes anglosaxons, de *language documentation*, una disciplina de plena actualitat.

Impregnat Alcover de la consciència que era necessari establir contactes amb erudits i estudiosos acreditats, el trobem, el mateix 1907, viatjant per diversos països europeus, establint contactes amb els romanistes més prestigiosos i demanant-los consell en la seva replega dialectològica i en l'elaboració del seu futur diccionari, experiència que repetirà, encara, els anys 1912 i 1913.²³ El seu grandios fons epistolar, sortosament ben conservat, ens dóna compte dels estrets contactes amicals i acadèmics que hi va establir i el suport que en rebé per fer progressar l'Obra del Diccionari.

Del 1908 és un dels seus treballs cabdals, que ha quedat potser amagat a l'ombra de la vàlua del *Diccionari*. Faig referència a l'excel·lent article «Una mica de dialectologia catalana» (BDLC, iv (1908-1909), p. 194-304), on apareixen els fruits immediats de les seves recerques pel que fa particularment als aspectes fonètics, amb l'excusa que comentava, en relació amb el català, la ressenya que els seus col·legues Alfred Morel-Fatio i Joseph Saroihandy havien fet del *Grundriss der romanischen Philologie* del romanista Gustav Gröber. En oposició al que el títol suggereix, el text posa les bases descriptives on s'han d'emmirallar els estudis dialectals posteriors.

L'any 1911, ja s'ha dit al començament, Alcover esdevé president de la Secció Filològica. Fabra, amb qui havia mantingut contactes epistolars des del 1903, es trobava encara a Bilbao. En un dels seus escrits, concretament el del 3 de març de 1912, aquest li demana que intercedeixi davant Prat de la Riba perquè pugui retornar a Barcelona i, a més de treballar plegats, pugui fer-se càrrec d'una càtedra que es crearia a la Universitat industrial; i així va ser.²⁴

Alcover continua la seva tasca enquestadora i de promoció de l'obra lexicogràfica que tant d'interès —i alhora maldecaps i despeses econòmiques— li suposava, la qual esdevé, malauradament, incompresa pels membres de la Secció

22. Vegeu-ne una mostra sols amb la variació que presenta el present d'indicatiu del verb *obrir*: *obr[u]*, *obr[o]*, *obri*, *òbr[uk]*, *òbr[ut]*, *òbr[ik]*, *obr*, *aubreixo*, *aubreixi*, *obreixi*, *obreixo*, *aubrixo*, *aubric*, *aubrisso*, *aurixo*, *aurisco*, *aurisso*, *auric*, *òbrigo*, *òbric*, *daubreixi*, *dobreixi*, *drobi*, *obrisco*, *obrixo* i *ubri*.

23. Vegeu Perea (2005, p. 29-30).

24. Vegeu-ne el fragment esmentat: «Crec, com vosté, que convé molt que jo vingui a estar a Barcelona. Vostè i jo junts fariem feina profitosa i ens imposariem; els punts a discutir, els discutiríem vostè i jo sols, i un cop posats d'acord (que'ns hi posariem) llavors no'ns caldria témer entrebancs de cap mena. Ja ho crec que vostè ha de desitjar que jo vingui; com jo, en el seu cas, desitjaria la vinguda de vostè. Però quan podré venir? M'han de donar una càtedra de l'Universitat industrial tot seguit que'l govern concedeixi a aquesta la subvenció que té promesa. Però quan vindrà aquesta subvenció? I jo dic: mentre s'espera això de l'Universitat industrial, no's podria trobar alguna altra cosa, interina, perquè pogués venir a Barcelona desde'l curs vinent? Vostè hauria d'empenyer a En Prat, sacudir una mica la seva calma, que'l temps passa i cal aprofitar-lo, puix tenim feina llarga. Faci-li veure que es indispensable la meua presència a Barcelona. Li agrairà força son amic que'l saluda cordialment».

Filològica i pel mateix Fabra, que tenia una visió ben diferent del resultat dels estudis lingüístics i de la manera com s'havia de normativitzar la llengua. L'interès d'Alcover, com s'ha pogut deduir del que s'ha dit fins ara, era la descripció ordenada de la varietat; i, segons el seu parer, solament quan s'hagués obtingut un coneixement d'aquesta diversitat es podria arribar a una unificació lingüística.²⁵ La llengua estàndard, o llengua literària com s'anomenava aleshores, havia de resultar de l'emmirallament amb el català medieval, depurat, això sí, de tot el que li fos aliè.

S'ometen, en aquest beu recorregut biogràfic, els aspectes, prou coneguts, relacionats amb les dissensions sorgides entre Alcover i alguns membres de l'Institut i de la Lliga Regionalista, i també llurs conseqüències, per bé que una mica més endavant indirectament s'hi tornarà.

Som a l'any 1920, l'obra lexicogràfica alcoveriana trontolla: ha perdut el suport institucional i, personalment, es troba criticat i menyspreat per alguns dels que feia uns anys l'havien considerat l'«apòstol de la llengua catalana».²⁶ Patint aquestes circumstàncies, un temps abans havia dubtat de continuar el diccionari,²⁷ almenys pel que fa a l'abast, però recupera els objectius primerencs i opta per sol·licitar ajut econòmic al govern de Madrid. Una mala decisió segons els seus opositors! Les crítiques que rebé foren ferotges. Ara molts dels projectes de recerca universitaris s'abasteixen del suport econòmic del Ministerio.

El 1921 un jove Francesc de B. Moll s'incorpora a les files de l'Obra del Diccionari:²⁸ acompanya Alcover en una eixida filològica que dura sis mesos,²⁹ i emprèn la tasca de secretari en el moment que s'inicia la redacció del diccionari, el primer fascicle del qual veu la llum el 1926. En aquells moments la força física

25. «[...] no tenim altre remei que replegar totes les paraules catalanes vivents tal com el poble les pronuncia dins totes les comarques de Catalunya espanyola y Catalunya francesa, reïne de València y Balears; y replegarles amb totes les formes que el poble les dona, sense voler anar aclarir si son corrupcions o adulteracions del poble. El conjunt de totes aquexes formes, l'estudi que se fassa demunt elles a la llum de la ciencia filològica, ens ha de donar la conexensa, la possessió completa de la nostra llengua, y les lleis que presidiren a la seva formació, y el motiu, y la raó, y el fonament de totes les seves paraules, y de la estupenda multiplicitat de formes que presenta aquesta llengua nostra en les seues diferents èpoques y en los diferents territoris aont es parlada, varietats y multiplicitat de formes que no son cap perjuï ni cap defecte ni cap motiu per menysprearla, sino que son arguments y proves indestructibles y incontrastables de la seva vitalitat, estensió y opulencia fora mida» (BDLC, I (1902-1903), p. 149). «Axí resultaria ben provada, n'estam segurs, seguríssims, l'unitat actual de la llengua parlada a Catalunya, Rosselló, Balears y València, y que lo que se té per exclusiu y característich de cada una-d'aquestes regions, se troba a molts de punts de qualsevol de les altres» (BDLC, I (1902-1903), p. 20).

26. Vegeu, per exemple, *La Veu de Catalunya* (17 octubre 1906).

27. Vegeu Perea (2001).

28. Vegeu Moll (2003, p. 123-126).

29. Vegeu «Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921» (BDLC, XII (1821-1922), p. 145-335).

d'Alcover comença a minvar, però no disminueix la seva voluntat malgrat que l'estroncament de l'ajut de Madrid, les 20.000 pessetes anuals, el descoratja enormement. Adquireix una impremta per poder publicar el diccionari i continua, cada cop més afeblit, la tasca de redacció del primer volum, que apareixerà el 1930. Novament els contrincants d'Alcover tenen la possibilitat de llevar-li la pell. El nom de *Diccionari català-valencià-balear*, adoptat per una qüestió merament comercial, però que és una nova mostra del fet que la varietat suma, és maliciosament interpretat, ai las! com si es tractés d'un diccionari trilingüe.

Totes aquestes dades ens donen compte del fet que Alcover mai no fou un normativitzador, i, de retruc, atès que aquest terme s'identifica gairebé sempre amb unificació, un unificador; no ho pretenia, i els seus interessos, ja ho hem vist, eren uns altres, absolutament lícits: mostrar la varietat tot respectant-la, i, si ha gués pogut —malauradament la mort se l'endugué abans—, emprendre una obra de depuració de termes i d'expressions forasteres. El desinterès que de vegades se li ha atribuït per la normativa ortogràfica (cal llegir, però, la seva sèrie d'articles «Tenim grafia tradicional o anarquia») s'explica pel fet que els objectius que el movien, en relació amb la llengua, no pretenien l'establiment d'una ortografia. En realitat, com recull el tom I del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, després de treballar un temps «per formular un sistema ortogràfic lo mes senzill y llògich possible» (BDLC, I (1902-1903), p. 38), decidí, per a l'elaboració del diccionari, que tots els que hi havien de contribuir gaudissin «de llibertat absoluta per usar la seva ortografia, axò sí, firmant cadascú lo qu'escriga, per que cadascu tenga lo qu'es seu» (BDLC, I (1902-1903), p. 39), basant-se en el fet que els grans escriptors del segle d'or havien redactat les seves obres sense utilitzar-ne cap.

Tot amb tot, és innegable, però, que l'obra immensa i polifacètica d'Alcover aconsegueix amb escreix una gran part de la primera missió encomanada a la Secció Filològica: «inventariar el lèxich català, totalment, integralment, ab filiació etimològica, ab notació fonètica, ab totes les varietats dialectals, ab la evolució històrica dels mots, ab l'ària geogràfica de cada un, ab la expressió gràfica de les coses que cada paraula ha representat o representa, ab la definició científica de les mateixes»; i n'he omès l'altra part, «descobrir y formular les lleys gramaticals del nostre idioma, escatir y fixar les seves formes ortogràfiques», de la qual s'encarregà Fabra.

I també és indubtable que encara a hores d'ara el seu *Diccionari*, les seves rondalles, la seva obra lingüística en general, la qual facilita el desenvolupament d'estudis comparatius, aconsegueixen el segon objectiu: estimular l'«expansió de la llengua catalana».

Ja es pot apreciar, doncs, que tota l'obra d'Alcover —plural, immensa, gegantina— està relacionada amb la variació que la llengua experimenta, especialment en un moment en què les distàncies geogràfiques, l'absència dels mitjans de comunicació o la inexistència de l'ensenyament en una varietat estàndard propiciaven la

diversitat. Una diversitat ben acollida per qui estudia l'aspecte més descriptiu de la llengua. Es tracta de l'examen d'un aspecte de la realitat lingüística, que es contraposa, però no s'oposa, amb l'existència d'un estàndard, el qual es planifica —i hi ha diferents maneres de fer-ho— des d'una altra perspectiva. Recordem que la proposta de Prat de la Riba contenia el doble vessant pel que fa a l'estudi i a la projecció de la llengua. I aquesta dualitat no va ser admesa pels contemporanis d'Alcover, que van veure el *Diccionari català-valencià-balear* com un perill,³⁰ actitud que es va allargar durant molt de temps —penso, per exemple, en el pròleg que Carles Riba, l'any 1954, féu a la segona edició del *Diccionari general*, on el criticava injustament perquè «la disposició tipogràfica de tots els materials en peu d'igualtat fa arriscada la seva consulta a qui no tingui una preparació d'especialista» (p. XIX).

Nicolau de Cusa designava amb l'expressió *coincidentia oppositorum* la unitat dels contraris en Déu, l'essència del qual permet de superar les contradiccions, de la mateixa manera que la recta i la corba coincideixen en una circumferència de radi infinit. Adoptant els termes profans i posant com a unitat la llengua, no hi ha cap dubte que els punts de vista oposats es poden superar aplicant la premissa segons la qual una mateixa realitat es pot contemplar des de perspectives diferents. Les aproximacions als estudis de la llengua d'avui en dia ho confirmen. El mateix Institut d'Estudis Catalans vetlla per la normativització de la llengua però alhora desenvolupa un diccionari descriptiu, equiparable al que altres llengües, com ara l'anglès, amb el *Cobuild*, que es fonamenta en una base de dades enorme, el *Bank of English*, fa temps que tenen.

Més que constatar la *coincidentia oppositorum*, potser al que caldria tendir és a la *discordia concors*, entesa com l'existència d'una discordança harmoniosa; és a dir, d'una harmonia resultant de la combinació d'elements discrepants o contradictoris.

Si s'opta per aquest punt de vista, penso que d'ara endavant cal oblidar per sempre els tòpics que, durant el segle xx, s'han dit i repetit, amb una certa morbositat pel que fa a Alcover i que només feien èmfasi en elements caracterials, anecdòtics i superficials, destacant i interpretant malament alguns episodis de la seva vida, distorsionant la realitat del personatge i sobretot ometent o minimitzant la vàlua i la validesa de la seva obra, una obra que una persona «normal» no podria fer encara que visqués tres vides. La desmesura d'Alcover en alguns aspectes va ser, però, l'esperó que el va fer encetar una obra innovadora, que ha esdevingut un llegat fonamental per a la nostra llengua.

A hores d'ara sorprèn de llegir comentaris que destaquen el mal geni, la caparudesa, la ingenuïtat (?) d'Alcover, com si qui ho escriu hi hagués conviscut o l'hagués conegut, o, per exemple, la frase amb què inicia la nota corresponent a la

30. Vegeu Moll (2003, p. 421-425).

seva biografia la pàgina web d'una ben coneguda cadena televisiva. Es destaca, per davant de tot, que era un «prevere i escriptor prolífic, que va escriure primer en castellà, i en català a partir del 1879». És a dir, que des que va aprendre a escriure fins als setze anys va fer servir «la lengua del imperio», com si tots els escriptors de l'època, mancats d'un ensenyament en català, no haguessin començat a escriure fent servir el castellà. Es tracta en realitat d'un fet descontextualitzat, que tot i que esdevé en aquest cas irrellevant i inútil consta en primer lloc en la seva biografia. I la repetició d'opinions de característiques semblants, d'aquesta visió que tendeix a la menysvaloració, és el que ha enfrontat inútilment dos personatges, tots dos valuosos per a la conservació i el conreu de la llengua catalana, però que feia a Alcover sempre vulnerable: s'havia de sublimar Fabra tot dejectant Alcover. Tant de bo que aquesta visió harmoniosa a què he fet referència els equilibri tots dos i que, com els vasos comunicants, tant si ens decanem per l'un com per l'altre, el nivell del líquid dels recipients sigui sempre el mateix.

I, fent-me ressò dels mots que es van escriure en el centenari del seu naixement, vull acabar ara la meva intervenció amb el títol de l'article de Josep Maria Llompart que es va publicar en la coberta del darrer fascicle del *Diccionari català-valencià-balear*, ara fa quaranta-nou anys, el 1962, quan n'apareixia el volum desè: a Antoni M. Alcover «honor i gratitud».

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni M. (2001a). *Mostra de diccionari mallorquí*. Edició a cura de Maria Pilar Perea. Palma: Universitat de les Illes Balears; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2001b). *Dietaris de les eixides (1900-1902)*. Edició a cura de Maria Pilar Perea. Palma: Universitat de les Illes Balears; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2004). *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana (nova edició ampliada amb índexs)*. Palma de Mallorca: Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura. [CD-ROM]. També disponible en línia a: <<http://alcover.iec.cat>>.
- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, F. de B. (1929-1933). *La flexió verbal en els dialectes catalans. Anuari de l'Oficina Romànica* [Barcelona], vol. II (1929) [73] 1- [184] 112, vol. III (1930) [73] 1- [168] 96, vol. IV (1931) [9] 1- [104] 96, vol. V (1932) [9] 2 - [72] 64. També disponible en línia a: <<http://alcover.iec.cat>>.
- JULIÀ I MUNÉ, Joan (1986). *Mossèn Antoni M. Alcover i l'Obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona.
- (2000). *Pere Barnils: L'home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MOLL, Francesc de B. (1983). *Aspectes marginals d'un home de combat: (Mossèn Antoni M. Alcover)*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1996). *Un home de combat: (Mossèn Alcover)*. 3a ed. Palma de Mallorca: Moll.
- (2003). *Escrips autobiogràfics. A: Obres completes*. Vol. I. Edició a cura de Maria Pilar Perea. Palma: Moll.

- PEREA, Maria Pilar (2001). «La momentània i incompleta reconducció balear de l'Obra del Diccionari: A. M. Alcover i "La personalitat llingüística de Mallorca"». *Llengua & Literatura*, 12, p. 237-293.
- (2003a). «Els dialectes catalans i el desenvolupament de la dialectologia durant el segle XIX». A: ZIMMERMANN, M.-C.; CHARLON, A. [ed.]. *Actes del Dotzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Universitat de París IV - Sorbonne 4-10 setembre 2000*. Barcelona: AILCC: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 413-433.
- (2003b). «Francesc de B. Moll, culminador de l'obra d'Antoni M. Alcover». A: *Francesc de B. Moll a l'inici del segle XXI*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 31-55.
- (2005). *Antoni M. Alcover dialectòleg, gramàtic, polemista*. Barcelona: Fundació Germà Colón Domènech: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2007). *Llums i ombres en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906): La resposta dels intel·lectuals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- (2008). *Epistolari d'Antoni M. Alcover (1880-1931)*. Palma de Mallorca: Moll. [CD-ROM]